

Kredit-modul sharoitida talabalarning mustaqil ta'lim ko'nikmalarini rivojlantirish dolzarb muammo sifatida

Rahimjonova Azizaxon Nuriddin qizi –

Namangan davlat universiteti tayanch doktoranti

E-mail: azizarahimjonova@gmail.com

ORCID: <https://orcid.org/0009-0000-6600-0634>

Annotatsiya. Maqolada kredit-modul ta'limi sharoitida talabalarning mustaqil ta'lim ko'nikmalarini rivojlantirish masalasi yoritiladi. Kredit-modul tizimida talabaning o'quv yuklamasining muayyan qismi mustaqil ta'limga ajratilishi talabaning o'z ustida muntazam ishlashi, o'z vaqtini to'g'ri rejalashtirishi, berilgan topshiriqlarni mustaqil bajarishi hamda bilim, ko'nikma va malakalarini mustahkamlab borishini taqozo etadi. Maqolada kredit-modul tizimida mustaqil ta'limning mazmuni, talabalarda shakllanishi lozim bo'lgan ko'nikmalar va mustaqil faoliyatni samarali tashkil etishda o'qituvchining vazifalari tahlil qilinadi. Mustaqil bilim olish, mustaqil fikrlash, vaqtni rejalashtirish, axborot bilan ishlash, muammoni hal qilish, refleksiya va o'z-o'zini baholash kabi ko'nikmalarni rivojlantirishning ahamiyati asoslanadi.

Kalit so'zlar: kredit-modul tizimi, mustaqil ta'lim, mustaqil ta'lim ko'nikmalari, talaba, mustaqil faoliyat, o'z-o'zini baholash, refleksiya, ECTS.

Развитие навыков самостоятельного обучения студентов в условиях кредитно-модульной системы как актуальная проблема

Аннотация. В статье рассматривается вопрос развития навыков самостоятельного обучения студентов в условиях кредитно-модульной системы образования. Выделение определённой части учебной нагрузки студента на самостоятельное обучение требует от него регулярной работы над собой, рационального планирования времени, самостоятельного выполнения заданий, а также постоянного закрепления и совершенствования знаний, умений и навыков. В статье анализируются содержание самостоятельного обучения в условиях кредитно-модульной системы, навыки, которые необходимо формировать у студентов, а также задачи преподавателя в эффективной организации самостоятельной деятельности. Обосновывается значение развития таких навыков, как самостоятельное приобретение знаний, самостоятельное мышление, планирование времени, работа с информацией, решение проблем, рефлексия и самооценивание.

Ключевые слова: кредитно-модульная система, самостоятельное обучение, навыки самостоятельного обучения, студент, самостоятельная деятельность, самооценивание, рефлексия, ECTS.

Developing students' independent learning skills in the credit-module system as a current challenge

Annotation. *The article examines the development of students' independent learning skills in the context of the credit-module education system. Allocating a certain part of students' learning workload to independent learning requires them to work on their learning regularly, manage their time effectively, complete assigned tasks independently, and continuously consolidate and improve their knowledge, skills, and abilities. The article analyzes the content of independent learning within the credit-module system, the skills that students need to develop, and the teacher's role in effectively organizing independent learning activities. The importance of developing such skills as independent acquisition of knowledge, independent thinking, time management, information literacy, problem-solving, reflection, and self-assessment is substantiated.*

Keywords: credit-module system, independent learning, independent learning skills, student, independent learning activity, self-assessment, reflection, ECTS.

KIRISH

O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2019-yil 8-oktabrdagi Farmoni bilan tasdiqlangan "O'zbekiston Respublikasi oliy ta'lim tizimini 2030-yilgacha rivojlantirish konsepsiyasi"da mamlakatimiz oliy ta'lim muassasalarining 85 foizini 2030-yilgacha bosqichma-bosqich kredit-modul tizimiga o'tkazish rejalashtirilgan. Mazkur konsepsiya doirasida kredit-modul tizimini joriy etish oliy ta'limni modernizatsiya qilish, talabaga yo'naltirilgan ta'limni tashkil etish, ta'limda shaffoflik va moslashuvchanlikni kuchaytirish hamda talabalar mobilligini ta'minlashga xizmat qilishi belgilangan [1].

Kredit-modul tizimida o'qish natijalari bakalavr va magistratura ta'lim dasturlarining maqsadlarini amalga oshirish jarayonida talabalarning o'zlashtirishi va egallashi kutilayotgan bilim va ko'nikmalar majmuini ifodalaydi. ECTS kredit-modul tizimida faoliyat yuritadigan universitetlar amaliyotida auditoriya va mustaqil ta'lim soatlari nisbatining o'rtacha 40 foizga 60 foiz ekanligi kuzatiladi. Bunday taqsimot talabaning o'quv yuklamasining muhim qismini mustaqil bajarishini, darsda va darsdan tashqari vaqtda muntazam ishlashini taqozo etadi. Masalan, OTM tomonidan 1 kredit uchun 30 soatlik o'quv yuklamasi belgilangan bo'lsa, shundan 12 soati auditoriya mashg'ulotlariga, 18 soati esa talabaning mustaqil o'qishiga to'g'ri keladi. 6 kreditlik fan bo'yicha talaba 72 soat auditoriya mashg'ulotlarida qatnashib, 108 soat auditoriyadan tashqarida — uyda, kutubxonada yoki boshqa ta'lim muhitida — mustaqil ishlashi kerak bo'ladi. Bunday taqsimot talabaning ta'lim olish jarayonidagi mas'uliyatini oshiradi va fan bo'yicha mustaqil ishlashni muntazam faoliyatga aylantiradi.

ADABIYOTLAR TAHLILI VA METODLAR

ECTS kredit-modul tizimida akademik kredit talabaning muayyan ta'lim darajasini egallash maqsadida muntazam ravishda to'plab boradigan shartli o'lchov birligi bo'lib, ma'lum miqdordagi o'quv yuklamasi bajarilganini va tegishli o'quv natijalariga erishilganini anglatadi. Talaba bakalavr darajasini olish uchun jami 240 akademik kredit, magistratura darajasini olish uchun esa 120 akademik kredit to'plashi lozim. Ushbu kreditlar auditoriya va mustaqil o'qish soatlari hisobiga jamg'ariladi. 240 kreditlik bakalavriat dasturi 6000–

7200 soatlik, 120 kreditlik magistratura dasturi esa 3000–3600 soatlik umumiy o'quv yuklamasini tashkil etadi. Auditoriya va mustaqil o'qish soatlari nisbati 40:60 bo'lgan taqdirda, bakalavriat uchun o'rtacha 2400–2880 soat auditoriya va 3600–4320 soat mustaqil o'qish, magistratura uchun esa 1200–1440 soat auditoriya va 1800–2160 soat mustaqil o'qish yuklamasi to'g'ri keladi. Shu jihatdan kredit-modul tizimida mustaqil ta'lim talabaning umumiy o'quv yuklamasining muhim tarkibiy qismi sifatida namoyon bo'ladi. Talabadan nafaqat auditoriyada, balki darsdan tashqarida ham muntazam o'qish, izlanish va o'z ustida ishlash talab etiladi. Mustaqil faoliyat muayyan fandan o'quv dasturida belgilangan va talaba tomonidan o'zlashtirilishi lozim bo'lgan bilim, ko'nikma va malakalarni shakllantirishga xizmat qiladi. U o'qituvchining maslahati va tavsiyalari asosida auditoriya yoki auditoriyadan tashqarida bajariladi. Fanning xususiyatidan kelib chiqib, mustaqil ta'lim turlari bo'yicha topshiriqlar ishlab chiqiladi. Mustaqil bilim olish va o'z faoliyatini nazorat qilish mustaqil ta'limning asosiy omillaridan biri hisoblanadi. Talabaning mustaqil bilim olishi uchun, avvalo, unda erkin va ijodiy faoliyat yuritish, eng muhimi, mustaqil fikrlashga ehtiyoj shakllantirilishi lozim. Talaba muntazam ravishda mustaqil shug'ullansa va o'z ustida ishlasa, fan bo'yicha bilimlarini chuqurlashtirishi, tanlagan kasbiga zarur bo'lgan ko'nikma va malakalarni puxta egallashi mumkin.

Oliy ta'lim bitiruvchisining mustaqil ta'lim jarayonida shakllantirishi lozim bo'lgan ko'nikmalari qatoriga bo'lajak o'qituvchi sifatida shaxsiy va sotsiologik kompetentlik darajasini umumiy tavsiflash va tahlil qilish, tizimli, tanqidiy va noan'anaviy fikrlash, refleksiyaga qodirlik, amaliy va mantiqiy fikrlash, taqqoslash, mas'uliyatli jamoaviy fikrlash, o'z vaqtini rejalashtirish va tashkil etish, muammolarning yechimini topish va qaror qabul qilish, mustaqil ta'lim olish, kompyuter savodxonligi va ma'lumotlar bazasi bilan ishlash, ingliz tilida og'zaki va yozma muloqot qilish, o'z faoliyati uchun shaxsiy mas'uliyatni his etish, shaxslararo hamkorlik, kreativlik, tadbirkorlik, innovatsion faoliyat, maqsadga intiluvchanlik va loyihalarni boshqarish kabi ko'nikmalar kiradi [2]. Mazkur ko'nikmalar bir-biri bilan uzviy bog'liq bo'lib, talabaning mustaqil o'quv faoliyatini rejalashtirish, uni amalga oshirish, natijalarni tahlil qilish va keyingi faoliyatini belgilash imkoniyatlarini kengaytiradi. Shu sababli mustaqil ta'lim topshiriqlarini ishlab chiqishda faqat bilimni o'zlashtirish emas, balki talabaning fikrlash, tahlil qilish, taqqoslash, muammoni hal qilish va refleksiya qilish ko'nikmalarini rivojlantirishga ham e'tibor qaratish zarur. O.Qo'ysinov tomonidan mustaqil ta'lim pedagogik va psixologik jihatdan bakalavr-o'qituvchilarni kasbiy tayyorlash sifatini oshirish omili sifatida asoslangan, axborotlashgan ta'lim muhitida mustaqil bilim egallash mazmuni va uning shakllanganlik darajasini aniqlash mezonlari ishlab chiqilgan hamda mustaqil ta'limni tashkil etishni takomillashtirish modeli taklif etilgan [3]. S.Qo'limmatov tadqiqotlarida talabalarning mustaqil ta'limiga oid nazariy va amaliy topshiriqlar, didaktik materiallar, ulardan foydalanish metodikasi hamda kompyuter dasturlaridan mustaqil foydalanishga yo'naltirilgan topshiriqlar ishlab chiqilgan [4]. M. Toshpo'latova esa boshlang'ich sinf o'qituvchilarining metodik va matematik tayyorgarligini takomillashtirishda o'quv-metodik ta'minot va multimedia elektron ta'lim resurslarining imkoniyatlariga e'tibor qaratilgan [5]. A.Sadikova talabalarning mustaqil ta'limini tashkil etish texnologiyasi, mustaqil ta'lim shakllari va mazmuni, uni monitoring qilish va baholash hamda zamonaviy axborot texnologiyalaridan foydalanish masalalarini tadqiq etgan [6].

Yuqoridagi tadqiqotlar tahlili shuni ko'rsatadiki, talabalar mustaqil ta'limini samarali tashkil etish uchun zarur shart-sharoitlarni yaratish oliy ta'lim muassasasining muhim vazifalaridan biridir. Amaldagi o'quv rejalari asosida mustaqil ta'lim talabaning fan bo'yicha ajratilgan umumiy o'quv yuklamasi doirasida tashkil etiladi. Mustaqil ta'lim mavzulari talabaning ongli ravishda mustaqil bilim olishiga yo'naltirilishi, uning individual xususiyatlari va ta'lim ehtiyojlarini hisobga olishi lozim.

NATIJALAR VA MUHOKAMA

Talaba oliy ta'limda o'qish jarayonida o'ziga xos ta'lim usullarini tanlash, refleksiyaning ahamiyatini anglash, o'z-o'zini baholash, bilimlarini mustaqil takomillashtirish uchun maqsad va rejalar tuzish, vaqtini to'g'ri rejalashtirish, topshiriqlarni o'z vaqtida bajarish va imtihonlarga tayyorgarlik ko'rish kabi ko'nikmalarni egallashi kerak. O'qituvchi esa talabaga mustaqil o'rgangan bilimlarini auditoriyada turli interaktiv usullar, yozma nazorat ishlari, ijodiy topshiriqlar va boshqa faoliyatlar orqali namoyish etish imkoniyatini yaratishi zarur. Amaldagi PreSETT o'quv dasturida bo'lajak til o'qituvchilarining ingliz tilini C1 darajada egallashi, zarur til ko'nikmalarini integrallashgan holda rivojlantirishi, egallagan bilim va malakalarini amaliyotda mustaqil qo'llashi hamda madaniyatlararo muloqot ko'nikmalaridan turli ijtimoiy vaziyatlarda o'rinli foydalanishi nazarda tutiladi. Dastur tarkibidagi fan va modullarda shaxsga yo'naltirilgan ta'lim metodlari hamda ingliz tilini o'qitishda kommunikativ yondashuvdan keng foydalanish talab etiladi. Auditoriya mashg'ulotlarida darslik va o'quv qo'llanmalaridan tashqari autentik audio va video materiallar, gazeta va jurnallar, internet manbalari, elektron ta'lim vositalari hamda interaktiv usullardan foydalanish talabalarni mustaqil faoliyatga tayyorlash imkonini beradi. Aqliy hujum, keys-stadi, loyiha, rolli o'yin, debat va taqdimot kabi faoliyatlar orqali bo'lajak til o'qituvchilarining og'zaki va yozma nutqini rivojlantirish, turli kontekstlarda muloqot qilish, nazariy va amaliy bilimlarini takomillashtirish hamda ularni kasbiy faoliyatida erkin qo'llashga sharoit yaratiladi. Talabalarning darsdan tashqari mustaqil faoliyatini tashkil etishda loyihalarga asoslangan ta'lim, muammoni tahlil qilish, tanqidiy fikrlash, munozara, jamoada ishlash va taqdimot kabi faol usullardan, shuningdek zamonaviy elektron o'quv vositalaridan foydalanish muhimdir. Interaktiv audio va video materiallar, keyslar va fan bo'yicha autentik topshiriqlar talabaning mustaqil o'qib-o'zlashtirish faoliyatini mazmunli tashkil etishga xizmat qiladi. Kredit-modul sharoitida mustaqil ta'lim talabaning vaqtini auditoriyadan tashqarida to'ldirish emas, balki uning kasbiy va shaxsiy rivojlanishini ta'minlaydigan o'quv faoliyati sifatida tashkil etilishi lozim. O'qituvchining vazifasi talabaning mustaqil ishlashi uchun aniq topshiriqlar, zarur manbalar, metodik ko'rsatmalar va baholash mezonlarini taqdim etishdan iborat.

XULOSA

Kredit-modul tizimining joriy etilishi talabaning mustaqil ta'limdagi ulushini oshirib, uning o'z ta'lim jarayonidagi mas'uliyatini kuchaytirmoqda. Shu sababli mustaqil ta'lim ko'nikmalarini maqsadli rivojlantirish zamonaviy oliy ta'limning dolzarb muammolaridan biri hisoblanadi. Talabaning mustaqil fikrlashi, vaqtini rejalashtirishi, axborot bilan ishlashi, muammoni hal qilishi, o'z faoliyatini nazorat qilishi, o'z-o'zini baholashi va refleksiya qilishi kredit-modul sharoitida muvaffaqiyatli ta'lim olishning muhim shartlaridir. Mustaqil ta'limning samaradorligi o'qituvchi tomonidan yaratiladigan metodik sharoit, topshiriqlarning mazmuni, ularning talabaning tayyorgarlik darajasiga mosligi, interaktiv va raqamli vositalardan foydalanish hamda muntazam nazorat va tavsiyalar bilan chambarchas bog'liq. Shuning uchun kredit-modul sharoitida talabalarning mustaqil ta'lim ko'nikmalarini rivojlantirishga tizimli yondashish, mustaqil faoliyatni o'quv jarayonining ajralmas qismi sifatida tashkil etish zarur.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI

1. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2019-yil 8-oktabrdagi PF-5847-son Farmoni. O'zbekiston Respublikasi oliy ta'lim tizimini 2030-yilgacha rivojlantirish konsepsiyasini tasdiqlash to'g'risida. – Toshkent, 2019.

2. O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining 2020-yil 31-dekabrdagi 824-son qarori. Oliy ta'lim muassasalarida ta'lim jarayonini tashkil etish bilan bog'liq tizimni takomillashtirish chora-tadbirlari to'g'risida. – Toshkent, 2020.
3. Qo'ysinov O.A. Kasb ta'limi yo'nalishi bakalavr o'qituvchilarini tayyorlashda mustaqil ta'limning ilmiy metodik asoslari: pedagogika fanlari nomzodi ... dis. avtoref. – Toshkent: Nizomiy nomidagi TDPU, 2008.
4. Qo'limamatov S.I. Mustaqil ta'limni tashkil etishda kompyuter texnologiyalaridan foydalanish: pedagogika fanlari nomzodi ... dis. avtoref. – Toshkent: Nizomiy nomidagi TDPU, 2008.
5. Toshpo'latova M.I. Bo'lajak boshlang'ich sinf o'qituvchilarining metodik tayyorgarligini takomillashtirish: pedagogika fanlari falsafa doktori ... dis. avtoref. – Toshkent, 2017. – 46 b.
6. Sadikova A.V. Organizatsiya samostoyatelnoy raboty po matematike studentov pedagogicheskix vuzov napravleniya nachalnogo obrazovaniya: pedagogika fanlari falsafa doktori ... dis. avtoref. – Toshkent, 2008. – 21 s.
7. Muslimov N.A. Kasbiy ta'limning metodik asoslari. – Toshkent.
8. Council of Europe. Common European Framework of Reference for Languages: Learning, Teaching, Assessment – Companion Volume. – Strasbourg: Council of Europe Publishing, 2020. – 280 p.
9. Benson P. Teaching and Researching Autonomy. – 2nd ed. – London: Routledge, 2011.